

TALABALARDA MEDIASAVODXONLIKNI KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK ASOSLARI

Yunusov I.Yu.

Andijon davlat tibbiyot instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarda mediasavodxonlikni kompetensiyalarni shakllantirishning psixologik va pedagogik asoslari haqida fikr yuritilgan.

Kalit soʻzlar: media savodxonlik, media savodxonlik kompetensiyasi, internet.

Insonni axborot jamiyatida yashashga axborot orqali tayyorlash muammosi anʼanaviy ravishda xalqaro hamjamiyat va eng avvalo, xalqaro tashkilotlar diqqat markazida turadi. YUNESKO media va axborot savodxonligi rivojlanishiga koʻmaklashadi va uni “inklyuziv, ochiq, ishtirokchi va plyuralistik bilimlar jamiyatini barpo etish uchun zamin” deb hisoblaydi.

Bugungi axborot bilan toʻyingan jamiyat va chegarasiz axborot almashinuvi sharoitida boʻlajak shifokorlarning bilimliligi va mediasavodxonligi masalasi oʻta muhim ahamiyat kasb etadi.

Soʻnggi yillarda axborot oqimining bir necha barobar tezlashishi, ijobiy maʼlumotlar bilan bir qatorda salbiy xarakterdagi axborotning koʻpayishi media savodxonlikka ega boʻlish zaruratini yanada oshirdi. Anʼanaviy tarzda media savodxonlik shaxsning adabiy asarlarni tahlil eta olish va sifatli matnlarni yaratishidan iborat boʻlgan. Bugungi kunda elektron hukumat, masofaviy taʼlim va ayniqsa media taʼlim butun dunyo miqyosida keng qoʻllanilayotganligi bois koʻplab rivojlangan mamlakatlarda bunday taʼlim turlaridan barcha sohalarda samarali foydalanishga qaratilgan bir qator sayi-harakatlar amalga oshirilmoqda. Jumladan: Buyuk Britaniya ommaviy axborot savodxonligi taʼlimini rivojlantirish boʻyicha yetakchi sifatida tan olingan. Ushbu rivojlanishda ishtirok etgan asosiy agentliklarga “Britaniya kino institute”, “Film taʼlimi” “Taʼlim instituti qoshidagi bolalar, yoshlar va ommaviy axborot vositalarini oʻrganish markazi”, “London va DARE (Digital Arts Research Education) markazi” kabilar bilan hamkorlik ishlari amalgam oshiriladi. Fransiyada media paydo boʻlishidan boshlab kino filmlar sanoati rivojlanib brogan, ammo yaqin 10 yillar mobaynida media ishlab chiqarishni oʻz ichiga olgan oʻqituvchilar uchun konferensiyalar va media kurslari tashkil etilgan. Germaniyada 70-80 yillarda media savodxonlik boʻyicha nazariy nashlarni ishlab chiqa boshlangan. 80-90 yillarda taʼlim tizimida media taʼlimga nisbatan qiziqishlari ortdi. Rossiyada media taʼlim tarixi 1820-yillarga borib taqaladi, ammo birinchi jahon urushi natijasida toʻxtatilgan boʻlin 1970-1990 yillarda Jozef Stalin kin ova media taʼlimi boʻyicha birinchi rasmiy dasturlar

yaratdi. O.Baranov, S.Penzin tomonidan media ta'lim bo'yicha nazariy va empirik ishlar olib borildi va to bugungi kunga qadar media ta'limi bo'yicha yetakcha davlatlar qatoridan o'rin olgan.

Bugun media savodxonlik - axborotning nega va nima uchun uzatilayotganligini bilish demakdir. Media savodxon inson o'ziga bu axborotni kim va nima maqsadda yaratgan? Ushbu xabar men uchun zarurmi? degan savolni bera olishi va to'g'ri xulosa chiqarishi, unga nisbatan tanqidiy yondoshishi lozim. Mazkur savollar nafaqat siz oilangiz davrasida televizor ko'rayotgan, mashinada radio eshitayotgan yoki internetdagi xabarlarni ko'rayotgan paytda berilishi, balki har qanday axborotni qabul qilayotgan va unga baho berayotganda ham kerakdir. Bugungi axboriy muhitni tushunishda mediasavodxonlik muhim ahamiyat kasb etadi. Xo'sh, mediasavodxonlik nima uchun kerak? Avvalo Ommaviy axborot vositalari yoshlar hayotidagi katta ta'sirga ega kuchdir. Musiqa, televizor, video o'yinlar, jurnallar va boshqa ommaviy axborot vositalari dunyoni qanday ko'rishimizga kuchli ta'sir ko'rsatadi, bu ta'sir ko'pincha bolalik davridan boshlanadi. Ommaviy axborot vositalarini iste'molchilar tanqidiy tahlil qila olishlari uchun ularda media savodxonlik ko'nikmalari va odatlarini bolalikdan rivojlantirish kerak bo'ladi. Bu ko'nikmalarga ommaviy axborot vositalariga bazaviy darajada kirish, uni muayyan tushunchalar asosida tanqidiy tahlil qilish, shu tahlil asosida baholash va nihoyat, ommaviy axborot vositalarini o'zi ishlab chiqarish kiradi. Media savodxonligi ko'nikmalarini o'rganishning ushbu jarayoni media ta'lim deb ataladi. UNESCO tashkiloti tomonidan XXI asrda media ta'limni targ'ib qilish madaniy-ma'rifiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishi sifatida e'tirof etildi hamda aynan shu yo'l bilan media savodxonlikni oshirish mumkinligi takidlandi. UNESCO odamlarning tanqidiy fikrlash va to'g'ri qaror qabul qilish darajasini yaxshilash uchun ommaviy axborot vositalari va media savodxonlikni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi. Tashkilot, ayniqsa, siyosatchilar, o'qituvchilar, ommaviy axborot vositalari mutaxassislari, yoshlar tashkilotlari va ushbu sohadagi nochor aholi qatlamlarining salohiyatini oshirishga intiladi, a'zo davlatlarga milliy ommaviy axborot vositalari va axborot savodxonligi siyosati va strategiyalarini shakllantirishda yordam beradi. Media savodxonlikni o'rganadigan eng qadimgi tashkilot bu National Telemedia Council (Milliy Telemedia Kengashi) Viskonsin shtatining Madison shahrida joylashgan va Marieli Rou 50 yildan ortiq rahbarlik qilgan. Tashkilot dastlab „Telemidium“ deb nomlanuvchi media savodxonlik jurnalini nashr ettirgan. Bugungi kunda Media savodxonlik bo'yicha butun dunyo mamlakatlarida keng targ'ibot va tashqivot olib borilmoqda. O'z qadriyat va ananalariga ega bo'lgan Osiyo mamlakatlarida media savodxonlik va uning ta'limga kirib kelishi jarayoni G'arb mamlakatlarinikidan biroz farq qiladi. O'tgan asrning 90-yillaridan boshlab Sharqiy Osiyoda media savodxonlik tomon siljish kuzatildi. So'nggi yillarda Osiyoda media savodxonlik darajasi o'sib bormoqda va Osiyo-tinch okeani mintaqasida media

savodxonlik bo'yicha bir nechta dasturlar ham amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekistonda 2021-2022-o'quv yilidan boshlab 10-11-sinf o'quvchilarining „Tarbiya“ darsligiga “Media savodxonlik” bo'limi kiritildi. Respublikaning tibbiyot oliy ta'lim muassasalarining “Farmatsiya” va “Sanoatda farmatsiya” fakulteti talabalari uchun “Tibbiyotda axborot texnologiyalari” faniga “Mediata'lim” bo'limi kiritildi. Bundan ko'zlangan maqsad:

- Huquqiy demokratik jamiyatimizning to'laqonli, faol fuqarosi sifatida amalga oshirilayotgan islohotlar mazmun-mohiyatini tushunish;
- OAV orqali uzatilayotgan va qabul qilinayotgan kundalik axborotni saralash ko'nikmalarini shakllantirish;
- Axborot orqali inson ongini boshqarishga yo'l qo'ymaslik va har qanday vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilish;
- Insonning vizual obrazlar ta'siri ostida ijobiy yoki salbiy tomonga o'zgarishlarini tahlil eta olish va vizual xabarlar ostida beriladigan ko'rinmas ma'lumotlarni “o'qiy olish”;
- OAV orqali beriladigan matnli kommunikatsiyalar mohiyatini tahlil etish;
- Axborot qaerdan, kim tomonidan va nima maqsadlarda uzatilyapti, kimning manfaatlarini o'zida aks etayapti, degan savollarga javob topa olish uchun zarurdir.

Media savodxonlik tushunchasi borasida turli xil fikrlar mavjud bo'lib, AQShning Jamiyat xususidagi xalqaro entsiklopediyasida qayd etilishicha, «Media savodxonlik» (media literacy) inson jamiyatdagi fuqaro sifatidagi mas'uliyatini his qilgan holda faol va savodli bo'lishi, mediamatnlarni qabul qila olishi, yaratishi, tahlil eta olishi va baholashi, zamonaviy mediani ijtimoiy-madaniy va siyosiy mazmunini tushuna olishi demakdir. Londonning Qirollik universiteti professori S.Fayrstounning fikriga ko'ra esa, media savodxonlik harakat bo'lib, uning asosiy vazifasi insonlarni audiovizual va bosma matnlarning madaniy ahamiyatini tushunish, yaratish va baholashga undashdan iborat. Ingliz siyosatshunosi R.Kibey esa media savodxonlikni turli xil shakllarda ma'lumotlarni uzatish, ularni tahlil etish va baholash deb tushunadi. M.Guetterz esa multimedia savodxonligi o'z ichiga multimedia hujjatlarini shakllantirishga qaratilgan tillarni bilish, axborotni qayta ishlashga qaratilgan qurilma va usullardan foydalana olish, yangi multimedia texnologiyalarini bilish va ularni baholay olish, mediamatnlarni tanqidiy qabul qilishni oladi, deydi. Fikrimizcha, media savodxonlik yuqorida bildirilgan fikrlar bilan birgalikda ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan barcha axborotga tanqidiy qarash, ularga xolis yondoshish va har bir uzatilayotgan axborotni saralashda ongli ravishda yondashish hamdir. Media savodxonlikning maqsadi har bir medianing ustuvorliklari va kamchiliklarini tushungan holda ular tomonidan tarqatilayotgan axborotni saralay bilish va zarurini

qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish bo'lsa, asosiy vazifasi insonlar tomonidan iste'mol qilinadigan har qanday axborotning manipulyativ kuchini anglagan holda undan chegaralanishdir. Taniqli hind fotojurnalisti Pabak Sarkarning fikriga ko'ra, mediasavodxonlik sari tashlangan ilk qadam, bu to'g'ri savol bera olishdir. Bugungi kunda Internet orqali amalga oshirilayotgan axboriy xurujlar dunyodagi har bir mamlakat milliy xavfsizligi strategiyasining bir qismiga aylandi va u kiberxavfsizlik nomini oldi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abduqodirov A.A. "Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti" Monografiya. – Toshkent: 2009. Fan. – 145 b.
2. Baratov SH. Sotsialnyy intellekt: ob'ektnyy i sub'ektnyy podxod. «Vestnik integrativnoy psixologii» nauchno-texnicheskiy jurnal. YArosavl: 2018 g. №17, 33-37 s.
3. Begimkulov U.SH. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. Pedagogika fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T.: 2007. –305 b.